

S U S A N N E L U N D Å S E N
Mithögskolan, Östersund

Fler föreningar = fler röstare?

Den svenska demokratiutredningen tog i sin slutrapport (SOU 2000:1) fasta på betydelsen av ett rikt föreningsliv för en fungerande demokrati. Föreningslivet fungerar enligt rapportskrivarna bland annat som skolor i demokrati. Utredarna skriver: "I föreningslivet utvecklas demokratiskt tänkande. Man lär sig samarbeta och utveckla ett ömsesidigt förtroende för varandra" (SOU 2000:1, s. 196). Denna artikel skall behandla hur förhållandet mellan föreningar och demokratiskt deltagande – i form av röstande – ser ut i Sverige och vad det kan tänkas bero på. Inledningsvis görs en teorigenomgång av kopplingen mellan föreningsliv och demokratiskt deltagande. Sedan redovisas några resultat från korrelationsanalyser mellan valdeltagandet och föreningsstätheten. De data som används över de ideella och ekonomiska föreningarna kommer från SCB:s företagsregister, trots att det har vissa brister kan det dock ge en indikation av hur bilden i Sverige ser ut. Resultaten pekar dock inte i en första anblick i den riktning som teorierna kring socialt kapital skulle förutse.

Inom den statsvetenskapliga litteraturen har idéerna om föreningslivets betydelse för demokratin en lång tradition som sträcker sig tillbaka till bl a Alexis de Tocquevilles berömda studie från 1830-talet av den amerikanska demokratin, där föreningslivet identifierades som en viktig faktor i skapandet av en demokratisk anda. Enligt Tocqueville var föreningslivet av betydelse för att inte det demokratiska styret skulle bli alltför konfliktfyllt och präglat av strider mellan majoriteten och minoriteten.

I sin numera berömda studie över Italien återkopplar Robert D Putnam (1993) till dessa idéer och fogar även samman föreningslivet med James Colemans (1990) begrepp socialt kapital. Socialt kapital utgör för Coleman (1990) det kapital som finns i nätverken individerna *emellan*, till skillnad från humankapital som finns hos individerna. Putnam (1993) tillskriver föreningslivet en speciellt viktig roll i skapandet och upprätthållandet av det sociala kapitalet. Begreppet socialt kapital får en bredare innebörd hos Putnam (1993) än hos Coleman (1990) och inbegriper för Putnam (1993) även social tillit och normer för ömsesidighet (reciprocitet).

Ett enkelt exempel på hur tillgången på socialt kapital kan utnyttjas är det som Mark Granovetter (1973) ger i en klassisk artikel där antalet (ytliga) kontakter underlättar för en individ att finna ett nytt arbete, ju fler kontakter desto lättare blir det att få jobb. Putnam (1993) påpekar också vikten av att nätverken är överlappande för att det sociala kapitalet skall kunna spridas, annars riskerar grupperna att bli slutna.

Elinor Ostrom och Toh-Kyeong Ahn (2001) argumenterar på ett övertygande sätt för att man bör betrakta socialt kapital som en undergrupp av teorierna kring kollektivt handlande (collective action) och där det sociala kapitalet skulle bidra till lösningen på sociala dilemman. Ostrom har bl a studerat flera fall som visar hur olika miljörelaterade frågor har kunnat lösas. Ofta har man enligt Ostrom (Ostrom & Ahn, 2001) upptäckt att de fall där man i u-länder utifrån kommit in med dyra lösningar på exempelvis bevattningsproblem sett att dessa anläggningar stått och rostat medan

lokalbefolkningen fortsatt att använda de metoder de själva tagit fram. I de fall där istället invånarna själva varit delaktiga i att bygga upp och skapa de regelverk som sedan skall reglera skötseln av anläggningarna har dessa oftast fungerat mycket bättre.

För Ostrom och Ahn (2001) kan föreningslivet, precis som hos Putnam (1993), utgöra en arena där det sociala kapitalet kan skapas. Detta sker bl a genom att man kan lära sig av tidigare lösningar på gemensamma problem som kan fungera som modeller för framtida liknande problem och bidra till att nätverk skapas. Nätverkens utformning är av betydelse då de bör vara byggda på horisontella (jämlika) relationer och förtätade för att det sociala kapitalet skall kunna skapas. Det sociala kapitalet blir en kollektiv nytthet (public good) som alla kan utnyttja och ingen kan uteslutas från. Ju tätare sammanbundna nätverken är desto högre blir kostnaden för den som skulle vilja "hoppa av" samarbetet.

Även förhållandena mellan de styrande och väljarna har en mer horisontell form. I regioner med ett fattigt föreningsliv utvecklas inte det sociala kapitalet på samma sätt och bristen på tillit gör det svårt för horisontella nätverk att bildas, enligt Putnam (1993). Klientelism, dvs ett beroendeförhållande ("jag gör x för dig om du gör y för mig"), är vad som präglar förhållandet mellan politikerna och deras väljare i områden med lågt socialt kapital i de södra delarna av Italien. Däremot kan Putnam (1993) kanske inte riktigt förklara hur den kausala mekanismen mellan en hög grad av socialt kapital och effektiva institutioner fungerar.

Tillit anses av många vara en viktig komponent av det sociala kapitalet och en vanlig uppfattning är att tillit kan skapas i föreningslivet. Mark Hooghe (2000) menar istället, med stöd av socialpsykologiska teorier, att det hela är en fråga om utbildning. Högutbildade har en större benägenhet att lita på andra än vad lågutbildade har. Kopplingen till den ökade graden av generaliserat förtroende för andra hos dem som är medlemmar i (vissa) föreningar skulle bero på den ökade kontakten som medlemmarna får med högutbildade. Själva umgänget med människor som är

mer tillitsfulla, skulle få de mindre tillitsfulla att revidera sina egna attityder (Hooghe, 2000). Detta skulle tyda på en socialiserings-effekt där effekten av umgänget inom föreningen på den generaliserade tilliten, – i positiv eller negativ riktning – är till stor del beroende av medlemmarnas utbildningsnivå (Hooghe, 2000). För vissa extremistiska grupper, som till exempel nynazister, skulle därmed misstron till andra förstärkas genom umgänget inom gruppen (Hooghe, 2000). Att tillit som variabel har en stark koppling till demokrati har Inglehart (1999) visat genom den höga grad av samvariation som finns mellan andelen i befolkningen som anser sig kunna lita på de flesta och hur länge landet har haft ett demokratiskt styre.

I Putnams (1993) Italien är samverkan inom föreningslivet och samhällsengagemang två aspekter av samma variabel. Aktiva föreningsmedlemmar anses även vara mer samhälleligt engagerade. Andra infallsvinklar på hur civilsamhället påverkar det politiska livet har gått i en annan riktning, bl a vad man brukar kalla regimskolan. Till regimskolan hänför Göran Hydén (1997) sådana författare som Philippe Schmitter och Guillermo O'Donnell. Det civila samhället kan påverka politikens utformande och det behövs regler eftersom det civila samhället inte *automatiskt* påverkar i en demokratiserande riktning. Förändringar kan behövas både i det civila samhällets och statens regleringar för att hitta en lösning som verkar i demokratiserande riktning (Hydén, 1997).

Men inte heller för Putnam räcker det med ett vitalt och starkt civilt samhälle, det måste finnas demokratiska institutioner också, men föreningarnas betydelse för demokratin är fundamental (Hydén, 1997). Kopplingen till den klassiska pluralismen tycks tydlig, det civila samhället uppfattas inte som politiserat. De olika möjligheterna för individerna till tillträde till föreningslivet skall i enlighet med de pluralistiska tankegångarna (jfr. Dahl, 1961) lösas genom överlappande medlemskap (Hydén, 1997). Dessa överlappande medlemskap skall öka medborgarnas förmåga till att kompromissa och att se flera infallsvinklar på samma problem (Hydén, 1997).

En hypotes om hur denna mekanism med interaktion mellan föreningslivet och den partipolitiska sfären kan gå till, beskrivs av Stig Montin (1998). I vissa föreningar som är speciellt aktiva inom det samhälleliga livet i Sverige (exempelvis så kallade byalag), finns det ibland medlemmar som är partipolitiskt aktiva, men som engagerat sig i den lokala föreningen av mer pragmatiska än partipolitiska skäl (Montin, 1998). Dessa personer fungerar sedan ofta som ett slags "brobyggare", en nod i ett nätverk, mellan föreningslivet och det politiska livet. De tillför information från de politiskt beslutsfattande organen och myndigheterna till föreningen och kan föra föreningens talan med dessa på en någorlunda jämlik nivå (Montin, 1998). En av de viktigaste framgångsfaktorerna skulle därmed vara kopplingen till de politiska partierna inom denna speciella typ av föreningsrörelse. Det skulle i detta fall då finnas en koppling med de resonemang som Michael Foley och Bob Edwards (1996) för fram, kring betydelsen av de politiska partiernas öppenhet gentemot det civila samhället.

Margaret Kohn (1999) finner också i en studie över de italienska regionerna att den enda faktor som kunde förutsäga de regionala institutionernas effektivitet var banden mellan föreningsrörelsen och styrkan på Vänsterpartiet i regionen. Detta skulle enligt Kohn (1999) tala emot att föreningslivet skulle vara opolitiskt. Det var snarare den täta kopplingen mellan föreningslivet och det politiska livet som gjorde institutionerna i dessa italienska regioner mer effektiva och enligt Putnams (1993) definition även mer demokratiska. Det före detta kommunistiska partiet i Italien (numera Vänsterpartiet) har en paraplyorganisation (ARCI, numera ARCI nuova) för föreningslivet, som ursprungligen skapades för att försöka rädda de gamla Folkets hus-föreningarna och för att erbjuda ett alternativt fritidsutbud, utöver det kyrkan och företagen anordnade. Till denna organisation är numera ett flertal olika typer av ideella föreningar kopplade, från intresseorganisationer till föreningar som organiserar konserter. Många gånger rekryterades ledare och kandidater till partiet från föreningsrörelsen och

överlappande nätverk mellan föreningsrörelsen och partiet skapades. Dessa nätverk kunde, enligt Kohn (1999), utnyttjas för att exempelvis framföra förslag på politiska reformer. Det är det politiska elementet i föreningarna som är av betydelse för att dessa skall kunna påverka den demokratiska utvecklingen enligt Kohn (1999).

Ronald La Due Lake (2000) pekar även på betydelsen av att delta i föreningar för formerandet av politiska åsikter. Genom att regelbundet interagera med andra stärks attityderna något, eftersom vanan att argumentera för sina ståndpunkter tränas upp enligt La Due Lake (2000). Detta, enligt samma författare, skulle i viss mån även spilla över på politiska ställningstaganden. I Sverige har man funnit att detta stämmer delvis för 1998 års val (Teorell & Westholm, 1999). Individer som deltog i olika föreningar hade även en något större benägenhet att gå och rösta än individer som inte var medlemmar i någon förening.

Är det antalet som avgör?

Många författare hävdar att det inte är enbart i föreningslivet som det sociala kapitalet skapas, utan pekar på att viktiga arenor för social samverkan ignoreras av Putnam, som exempelvis skolan och arbetsplatserna (Edwards & Foley, 1996). Men mycket av debatten som förts kring begreppet socialt kapital har lett läsaren till att tro att det är *antalet* föreningar som är av betydelse. Putnam (AA VV, 1995) hävdar bland annat i en intervju att han kan säga hur lång tid det tar för förvaltningen i en viss italiensk region att återbetala de läkarkostnader som medborgaren har rätt att få bara genom att se till antalet föreningar i regionen. Visserligen skulle Italien kunna sägas vara ett dåligt exempel, eftersom antalet regioner är relativt litet (20) och variationen inom gruppen relativt stor, men detta argument om föreningslivets storleks betydelse tycks ändå ha fått ett visst genomslag.

I Putnams (1993) studie över Italien återfinns också en koppling mellan antalet föreningar per region och bl a valdeltagande. Ju fler

föreningar som en region har, desto sannolikare var det att väljarna i dessa regioner gick och röstade även i de val där röstplikt inte förekom. Putnam (1996, s. 119) presenterar en korrelation mellan valdeltagande och antalet föreningar per invånare i regionen.

I Sverige har vissa studier på individnivå visat en viss koppling mellan valdeltagande och föreningsmedlemskap (Teorell & Westholm, 1999). Individer som är medlemmar i olika föreningar tycks i viss utsträckning vara mer benägna att rösta än de som inte är medlemmar i några föreningar. Emellertid tycks kopplingen inte vara speciellt stark. Den kausala mekanismen skulle gå via föreningslivet och skapande av socialt kapital och samhälleligt engagemang som skulle innebära ett större intresse för att rösta. Kritiken mot detta synsätt skulle vara att det endast är två sidor av samma mynt; nämligen deltagande och att det finns en relation mellan de två variablerna skulle bara vara naturligt. Verba m fl (1995) menar dock att valdeltagande är en mycket speciell form av deltagande, eftersom det är så noggrant reglerat och att varje medborgare endast kan avlägga en röst som väger lika tungt som alla andras. Deltagande i föreningar är teoretiskt sett obegränsat och det innebär bl a att vissa individer kan tillförsäkra sig ett större inflytande än andra.

Hur ser det då ut i Sverige på en aggregerad nivå? Först kan man konstatera att om man är intresserad av att studera kopplingen mellan föreningslivets storlek och det demokratiska deltagandet så torde kommuner vara en mer "naturlig" nivå än län. Dels är avståndet mindre och dels finns det en fara i att utvecklingen i ett län kan gå åt olika håll i olika områden. Detta kan göra resultaten något mer osäkra än om man använder sig av läns/region nivå.

Ett problem för forskaren som är intresserad av att studera föreningarna i Sverige är bristen på statistik. SCB tillhandahåller ur företagsregistret de ideella föreningar som är registrerade, men den lagstiftning som reglerar när en förening bör registrera sig för att inte riskera att bli betraktad som en ekonomisk förening eller ett bolag är inte entydig. Till och med den myndighet som ansvarar

för att handlägga registreringen (Patent och Registreringsverket, PRV) medger i sin informationsbroschyr¹ att den ålderdomliga lagstiftningen gör att gränsdragningen blir svår mellan vilken förening som skall registreras eller inte. Generellt sett gäller att den ideella föreningen skall ha någon form av ekonomisk verksamhet eller ett arbetsgivaransvar för att den skall registreras. Givet alla dessa förebehåll gällande det statistiska underlag som finns att tillgå kan det ändå vara av intresse att studera de data som SCB tillhandahåller.

En hypotes att utgå ifrån skulle i sådana fall vara att ju fler föreningar som finns i en kommun desto större intresse för det lokala samhället skulle finnas och desto fler invånare borde vara intresserade av att påverka den politiska utvecklingen i kommunen genom att gå och rösta. Det gör att man utifrån denna hypotes skulle kunna förvänta sig ett (generellt) positivt samband mellan de två faktorerna. I Putnams undersökning av Italien samvarierar valdeltagande och föreningstäthet i väldigt stor utsträckning.

Generella samband

Om man ser till Sverige under 1990-talet så har utvecklingen av valdeltagandet generellt sett varit negativ, allt färre tycks gå och rösta. I 1998 års val sjönk valdeltagandet rätt så dramatiskt. Olika faktorer som i forskningen (se Lijphart, 1997) sägs påverka valdeltagandet är bl a sådana som rör den socioekonomiska utvecklingsnivån såsom utbildningsnivå (ju högre utbildningsnivå desto större benägenhet har man att gå och rösta); inkomst (desto högre inkomst desto sannolikare är det att rösta); marginalisering, antingen ekonomisk eller genom att man tillhör en annan etnisk grupp (ju högre grad av marginalisering desto färre röstar).

För att kontrollera om några andra samband finns mellan de ekonomiska föreningarna² och de olika variablerna tas även dessa med i analysen. När man ser till de samband som finns mellan dessa olika variabler och andelen som röstar i kommunalvalen 1998 så blir mönstret det följande:

Tabell 1.

Valdeltagande, bivariata samband 1998, Pearsons r.

	Valdeltagande	Ideella föreningar/inw	Medelinkomst	Utbildning	Sysselsatta	Utländska medborgare	Ekonomiska för/inw
Valdeltagande	1,000						
Ideella föreningar/inw	-,15*	1,000					
Medelinkomst	,36**	-,58**	1,000				
Utbildning	,30**	-,39**	,77**	1,000			
Sysselsatta	,21**	-,27**	-,02	-,07	1,000		
Utländska medborgare	-,20**	-,06	,05	,24**	-,24**	1,000	
Ekonomiska för/inw	,046	,44**	-,34**	-,16**	-,048	-,32**	1,000

Källa: SCB, N=284³, **= sambandet är signifikant på 1% nivå, * = sambandet är signifikant på 5% nivå (väsidiq test)

Tvärtemot vad teorierna kring det sociala kapitalet förutser så tycks det finnas ett negativt samband mellan antalet föreningar per invånare i kommunen⁴ och valdeltagandet, medan de övriga variablerna i stort sett har den riktning på sambandet som teorierna anger. Några av förklaringarna till detta är att vissa av dessa kommuner har en stor andel av befolkningen tillhörande etniska mino-

riteter som samer och finskspråkiga tornedalingar (Lindström & Karvonen, 1983). Förutom fysiska hinder⁵ så har kanske även språkliga och kulturella hinder funnits, något som senare överbryggats med hjälp av bl a poströstning. Detta har dock inte lett till några större förändringar i mönstret för valdeltagandet då beteendet tycks vara sedimenterat (Lindström & Karvonen, 1983).

Sambanden går i samma riktning även för de andra två valären under 1990-talet. När det gäller de ekonomiska föreningarna så finns inget signifikant samband mellan deras antal per invånare och valdeltagandet. De starkaste sambanden mellan valdeltagandet i de kommunala valen 1998 finner man med inkomst och utbildning. Dessa variabler samvarierar – i linje med teorierna – i positiv riktning med valdeltagandet, vilket innebär generellt sett att ju högre medelinkomsten är i en kommun desto fler röstar, samma gäller för utbildningsnivån och sysselsättningen.

Ovan har redan konstaterats att själva måttet på valdeltagandet kan missgynna vissa kommuner, särskilt i inlandet, därför används istället ett skillnadsmått mellan två valår. Resultatet blir att om man använder skillnaden i valdeltagande (i procent) mellan 1991 och 1998 finns det ett positivt samband mellan antalet föreningar sett till antalet invånare och minskningen i valdeltagande. Detta skulle innebära att de kommuner där det finns ett stort antal föreningar har minskningen i valdeltagande varit lägre.

Det starkaste sambanden mellan minskningen i valdeltagande och de olika variablerna som används här är de mellan medelinkomsten och antalet ideella föreningar per invånare. Dessa två samband är nästan lika stora, där antalet föreningar per invånare dock ger ett marginellt starkare samband. Hur denna mekanism går till är omöjligt att säga något om utifrån detta material.

För att undvika den eventuellt negativa effekt som de olika traditionerna i valdeltagande över landet kan ha på det totala utfallet så konstanthålls den "regionala" effekten genom att studera de olika landsdelarna separat. Det tycks finnas en geografisk skillnad i effekterna, eftersom det positiva sambandet endast återfinns i de

norra delarna av landet (se tabell 2). För södra och mellersta Sveriges del tycks inga samband alls finnas mellan ett minskande valdeltagande och föreningstätheten. Generellt sett finns det fler registrerade ideella föreningar per invånare i de norrländska kommunerna jämfört med de som ligger i södra och mellersta delarna av landet.

Tabell 2. Skillnaden i valdeltagande 1991–1998 i Norrland⁶, bivariata samband, Pearsons r

	Skillnad- i valdel- tagande	Ideella förenin- gar/inv	Medel- inkomst	Syssel- satta	Utbild- ning	Utländ- ska med- borgare	Ekono- miska för/inv
Skillnad i valdel- tagande	1,000						
Ideella föreningar /inv	,36**	1,000					
Medel- inkomst	,043**	-,36**	1,000				
Utbild- ning	-,22	-,30*	,63**	1,000			
Syssel- satta	-,08	-,25*	,54**	,75**	1,000		
Utländ- ska med- borgare	-,13	-,10	-,06	,05	,06	1,000	
Ekono- miska för/inv-	,29*	,392**	-,56**	-,39**	-,28*	-,30*	1,000

Källa: SCB, N=69. **= sambandet är signifikant på 1% nivå,
*= sambandet är signifikant på 5% nivå

Avsaknaden av samband i övriga delar av landet gäller även de ekonomiska föreningarna, där inga generella samband mellan minskningen i valdeltagande och antalet ekonomiska föreningar per invånare återfinns.

Modernisering – en tänkbar förklaring?

En förklaring till att sambanden tycks ha olika riktning i olika delar av Sverige finns att hämta i teorierna kring moderniseringen. När Mancur Olson (1982) talar om grupperns inverkan på samhällsutvecklingen så menar han att det är negativt när kartellbildningar skapas. Starka påtryckningsgrupper bidrar till negativa effekter för samhället i stort, eftersom endast vissa grupper gynnas. Denna argumentation tycks dock gå stick i stäv mot den som Putnam (1993) framfört. Ronald Inglehart (1997) ser dock en möjlighet att sammankoppla dessa vitt skilda synsätt på effekterna av förtätade horisontella nätverk. Inglehart (1997) föreslår en lösning på detta dilemma genom att påpeka att Olson (1982) analyserar konsoliderade demokratier och att Putnam (1993) till stora delar bygger sin studie på historiska data från uppbyggnaden av den italienska demokratin. Inglehart (1997) menar därför att dessa två teorier inte är ömsesidigt uteslutande eftersom de inte undersöker samma situationer. Inglehart (1997) menar därmed att ett rikt föreningsliv skulle ha något av ett heterogent orsakssamband; i en fas av demokratisk uppbyggnad för ett samhälle kan ett rikt föreningsliv ha en starkt positiv effekt på utvecklingen (både den ekonomiska och den demokratiska) och att effekten kan vara något hämmande på utvecklingen i konsoliderade demokratier. Rörande speciellt den ekonomiska utvecklingen uttrycker sig Inglehart (1997) enligt nedan:

”Relatively dense networks of associational membership seem to be conducive to economic growth in the earlier stages of development, as Putnam has argued; but (as Olson has argued) these associations can become hypertrophied and excessively powerful in advanced industri-

al societies, distorting policy to defend well-organized interests at the expense of overall economic growth. (...) For now, the available evidence supports an interpretation that integrates the hypotheses of Olson and Putnam" (...) (Inglehart, 1997, s. 228)

Seymour Martin Lipset publicerade redan 1959 en artikel om betydelsen av välstånd för graden av demokratisering i ett land. Ju mer välstånd desto mer demokratiskt blir styrelseskicket, bl a beroende på en ökande utbildningsnivå och på att när svälten inte längre är ett realistiskt hot kan längre tidsperspektiv i politiken användas (Karvonen, 1996, s. 29). Det är dock lite vanskligt att säga i vilken utsträckning dessa teorier kan gälla på ett regionalt plan, då de ofta använts i stora länderjämförelser.

De skillnader som finns i Sverige påvisar att den positiva effekten i skillnaden i valdeltagande endast återfinns i de norra delarna av landet, dessa skulle även kunna sägas generellt sett ligga något efter när det gäller graden av modernisering. Den definition som Inglehart ger moderniseringen innebär en högre inkomst och utbildningsnivå samt färre verksamheter inom tillverkningsindustrin. Detta skulle kunna vara en möjlig förklaring till att effekterna av många föreningar är skilda över landet.

Vad som framkommit är en något delad bild av hurvida det sociala kapitalet som skapas inom föreningslivet har positiva effekter på det omgivande samhället. En tradition av ett kvantitativt stort föreningsliv innebär inte givet ett större demokratiskt deltagande i form av ett högre valdeltagande. Vissa orter med hög föreningstäthet påvisar ett lågt valdeltagande, medan det högsta valdeltagandet finns i orter som kännetecknas av ett relativt lågt tal på föreningstätheten.

Det låga valdeltagandet i vissa kommuner, speciellt i Norrlands inland, kan få sin förklaring i olika strukturella variabler som gjort att valdeltagandet historiskt sett legat lägre i dessa områden. Långa avstånd till vallokaler i otillgänglig terräng; sammanfallande av valdagen med andra viktiga aktiviteter som renslakt för den sa-

miska befolkningen och språkliga klyftor (även då i Tornedalen) är några av de förklaringar som lyfts fram till varför valdeltagandet inte kommit upp på samma nivåer som övriga landet (jfr Lindström & Karvonen, 1983).

Därför anses ett mått på skillnaden i valdeltagandet vara mer användbart än ett tvärsnittsmått för dessa områden. Då detta mått används framkommer också ett positivt samband mellan skillnaden i valdeltagande och föreningstätheten. Ett visst samband finns även mellan skillnaden i valdeltagande och skillnaden i antalet föreningar mellan samma år⁷. Där antalet föreningar har minskat har valdeltagandet minskat mer under 1998-års val.

Eric Uslaner (1999) påvisar ett samband mellan valdeltagande och föreningsaktivitet i USA. Kopplingen för Uslaner (1999) mellan dessa två variabler skulle gå via tilliten. I ett samhälle med färre medborgare som deltar i föreningar skulle det finnas färre individer med en generaliserad tillit, vilket innebär ett lägre socialt kapital och ett lägre intresse för att gå och rösta. Uslaner (1999) pekar dock på det faktum att det måste finnas en kritisk massa av tillitsfulla individer för att detta skall få något genomslag på en aggregerad nivå. När antalet individer som är involverade i föreningslivet sjunker under vad som betecknas som en miniminivå blir sambandet mellan valdeltagande och föreningslivets storlek inte längre signifikant på en aggregerad nivå.

Desto mer betydelsefullt tycks det sociala kapitalet (uttryckt i föreningsaktivitet) bli på individnivå i en omgivning med en låg grad av tillit. Uslaner (1999) exemplifierar med olika data från amerikanska samhällen, i ett samhälle som karakteriserades av en hög grad av föreningsverksamhet (och tillit) under 1960-talet, fanns även ett signifikant högre valdeltagande än medelvärdet. Men på 1990-talet hade antalet föreningar sjunkit även i detta samhälle och därmed även den generaliserade tilliten, vilket gjorde att effekten på den aggregerade nivån i termer av valdeltagande hade minskat med två tredjedelar.

På individnivå presenterar dock Uslaner (1999) data som går i

motsatt riktning, nämligen att på 1960-talet hade det sociala kapitalet ingen effekt på sannolikheten att en individ skulle gå och rösta. På 1990-talet då det sociala kapitalet hade blivit mer av en bristvara så hade denna variabel genomslag på individnivån för valdeltagandet. Om det sociala kapitalet sjunker under en viss gräns på den sammantagna nivån så menar Uslaner (1999) att det inte längre klarar av att generera positiva effekter över hela samhället, vilket logiskt gör att tillgången av denna resurs på individnivå ter sig viktigare.

Dessa resultat som Uslaner (1999) presenterar skulle således betyda att föreningsmedlemskap eller föreningstäthet inte har någon generell entydig inverkan på valdeltagandet. Effekten tycks alltså även bero på vilken kontext som omger föreningslivet. För få föreningar i en kommun för att komma över det slags "tröskelvärde" som Uslaner (1999) talar om skulle göra att de positiva effekterna för det omgivande samhället uteblir.

Den komplexa verkligheten

Som ofta i samhällsvetenskaplig forskning, tycks det vara svårt att få fram entydiga svar ur det empiriska materialet. Vad som går att konstatera är att de tydliga positiva samband som Putnam (1993) funnit i Italien inte går att hitta i det svenska materialet på kommunal nivå. Vad som tycks vara intressant är att sambanden snarare går i motsatt riktning än de som teorierna kring socialt kapital skulle förutse. Medelinkomsten, utbildningsnivån och valdeltagandet tycks vara lägre i kommuner med många föreningar. Detta samband består även om man bara tar hänsyn till de norra delarna av landet, vilket på sätt och vis utesluter misstanken att det bara skulle röra sig om regionala skillnader inom landet.

Putnams uttalande om att det skulle räcka med att veta hur många föreningar som fanns i ett visst område för att utifrån det kunna säga hur det samhälleliga tillståndet var, tycks inte gälla helt förbehållslöst. Dock måste en viss reservation göras för den bristfälliga statistik som finns över antalet ideella föreningar. Sam-

banden ser dock likartade ut om man istället använder sig av ekonomiska föreningar (kooperativ), dock finns inga signifikanta samband mellan valdeltagande och andel ekonomiska föreningar per invånare. Det innebär att de samband som finns för de registrerade ideella föreningarna, om inte styrks, så kullkastas de i varje fall inte.

En möjlig förklaring till att olika utfall skulle förekomma i olika delar av Sverige skulle kunna vara den hypotes som Inglehart (1997) framkastar där utvecklingsnivån avgör effekten av det sociala kapitalet. I ett visst, tidigare utvecklingskede, är det sociala kapitalet en tillgång, medan det i en senare fas kan framstå som hindrande eller konserverande. Effekten av det sociala kapitalet skulle därmed inte per definition vara positiv utan som andra former av kapital kunna utnyttjas till goda och dåliga syften. En annan mer pessimistisk förklaring skulle vara att det helt enkelt inte spelar någon större roll hur många föreningar som en kommun har utan att det i själva verket är socioekonomiska faktorer som avgör i hur stor grad människor väljer att delta i valen. Detta bekräftas i viss mån av den statistik som finns över valdeltagandet där de kommuner som ligger i topp är kommuner med den högsta medelinkomsten hos invånarna. De samband som påträffas mellan antalet föreningar och valdeltagandet skulle då kunna vara vad man på engelska kallar *spurious correlation* eller ett inte verkligt samband.

Sambanden med högre socioekonomisk utveckling i de områden med många föreningar som påträffades i Italien återfinns inte i Sverige på kommunal nivå, snarare råder de omvända sambanden. Utöver denna något dystra bild så har andra studier (Herlitz, 1999) i ett urval av kommundelar funnit att de kommundelar som har aktiva byalag också har haft ett något högre valdeltagande än de delar som inte har något byalag. Detta skulle tala för att *typen* av samverkan och engagemang är viktig för att man skall se någon effekt på valdeltagandet. Det skulle i sådana fall, som ett slitet uttryck säger, inte vara kvantiteten utan kvaliteten som är av betydelse.

Referenser

- AA VV, 1995, "Bowling Alone – An interview with Robert Putnam about Americas collapsing civic life", *American Association for Higher Education Bulletin*, September.
- Cohen, J, 1999, "Trust, voluntary association and workable democracy: The contemporary American discourse of civil society", i Warren, M (red), *Democracy and Trust*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Coleman, J, 1990, *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Harvard University Press.
- Dahl, R, 1961, *Who governs?*, New Haven, Yale Studies in Political Science.
- Foley, M & Edwards, B, 1996, "The Paradox of Civil Society", *Journal of Democracy*, 7.3, s. 38-52.
- Granovetter, M, 1973, "The Strength of Weak Ties", *American Journal of Sociology*, nr 78, s. 1360-1380.
- Herlitz, U, 1999, "Hela landet röstar – en studie i valdeltagandet på landsbygden i kommunalvalet 1998", *DMI rapport nr 11*, Demokratiinstitutet.
- Hooghe, M, 2000, "Value Congruence within Voluntary Associations. A Social Psychological Extension of Social Capital Theory", Paper prepared for delivery at the 2000 Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, D. C., August 31-September 3.
- Hydén, G, 1997, "Civil Society, Social Capital, and Development: Dissection of a Complex Discourse", *Studies in Comparative International Development*, Spring97, 32:1, pp. 3-31.
- Inglehart, R, 1997, *Modernization and Postmodernization – Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*, Princeton, Princeton University Press.
- Inglehart, R, 1999, "Trust, well-being and democracy", i Warren, M (red), *Democracy and Trust*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Karvonen, L, 1996, *Demokratisering*, Lund, Studentlitteratur.
- Kohn, M, 1999, "Civic Republicanism versus Social Struggle: A Gramscian Perspective on Associationalism in Italy", *Political Power and Social Theory*, vol. 13.
- La Due Lake, R, 2000, "Social Interaction as Determinant of Attitude Strength: Social Capital, Attitude Rehearsal, and Attitude-Behavior Processes", Paper prepared for delivery at the 2000 Annual Meeting of

- the American Political Science Association, Washington, D. C., August 31-September 3.
- Lijphart, A, 1997, "Unequal Participation: Democracy's Unresolved Dilemma", *American Political Science Review*, 91:1.
- Lindström, U & Karvonen, L (red), 1983, *Nordkalotten i politiken*, Lund, CWK Gleerup.
- Lipset, SM, 1959, "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review*, Vol LII:1, s. 69-105.
- Montin, S, 1998, *Lokala demokratiexperiment: Exempel och analyser*, Stockholm, Fritzes.
- Olson, M, 1982, *The rise and decline of nations: Economic growth, stagflation, and social rigidities*, New Haven, Yale University Press.
- Ostrom, E & Ahn, TK, 2001, "A Social Science Perspective on Social Capital: Social Capital and Collective Action", Workshop in Political Theory and Policy Analysis, A Report Prepared for the Bundestag.
- PRV, 2001, "Ideella föreningar som idkar näring", informationsbroschyr.
- Putnam, R, 1993, *Making Democracy Work – Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton, Princeton University Press.
- Putnam, R, 1996, *Den fungerande demokratin* (svensk översättning av Making democracy work), Stockholm, SNS-förlag.
- SCB, "SCB:s Företagsregister".
- SCB, 2001, "Sveriges statistiska databaser", tillgängliga på www.scb.se/databaser/ssd.asp
- SOU 2000:1, *En uthållig demokrati! – Politik för folkstyrelse på 2000-talet*.
- Teorell, J & Westholm, A, 1999, *Att bestämma sig för att vara med och bestämma: Om varför vi röstar – allt mindre*, i SOU 1999:132, Demokratiutredningens forskarvolym XII, Stockholm.
- Uslaner, E, 1999, "Democracy and social capital", i Warren, M (red), *Democracy and Trust*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Verba, S., Schlozman, K. L., & Brady, H. E., 1995, *Voice and equality: Civic volunteerism in American politics*, Cambridge, Harvard University Press.

Slutnoter

1. PRV, 2001, *Ideella föreningar som idkar näring*, s.3.
2. Till skillnad från de ideella föreningarna så tycks regelverket vara entydigt när det gäller registrering, då detta är obligatoriskt för alla ekonomiska föreningar.
3. De nybildade kommunerna Trosa, Gnesta, Nykvarn och Lekeberg ingår inte.
4. Detta mått, samt det före antalet ekonomiska föreningar per invånare, är logaritmerade för att undvika "mättnadseffekter" och "tröskleffekter". När antalet föreningar kommit upp till en viss nivå i en kommun lär behovet av ytterligare en förening vara begränsat, därför torde inte sambandet mellan antalet föreningar antalet invånare vara linjärt.
5. Vissa samer tvingades förr att färdas 200km och mer i väglöst land för att kunna ta sig till vallokalerna. Även andra grupper i inlandskommuner har historiskt sett haft långa avstånd till vallokalerna och även ett lägre valdeltagande (Lindström & Karvonen, 1983).
6. Även kommunerna som ligger i Dalarna ingår här i Norrland.
7. Pearsons $r=,24$, signifikant på 5% nivån.